

Šipková, Milena

Jubileum Jana Balhara

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2006, vol. 55, iss. A54, pp. 219-220

ISBN 80-210-4014-9

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100041>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zaujetí pro práci, spolehlivost, vstřícnost, nadhled, sebeovládání, a v neposlední řadě také smysl pro humor – to jsou nepřehlédnutelné vlastnosti prof. Marie Krčmové. Přání vyslovené závěrem tohoto medailónu je prosté: aby si je v neztenčené míře, při dobrém zdraví a v okruhu blízkých lidí, zachovala ještě hodně dlouho.

Michal Krístek

Jubileum Jana Balhara

Letos se v plné životní svěžesti a v pilné práci dožívá 75 let přední český jazykovědec, bohemista, polonista a dialektolog, vedoucí autorského kolektivu *Českého jazykového atlasu* PhDr. Jan Balhar, CSc.

Narodil se 12. 6. 1931 v Březové u Vítkova ve Slezsku. Vysokoškolské vzdělání získal na Filozofické fakultě brněnské univerzity, kde vystudoval obor čeština – polština. Jeho jméno a celoživotní vědecká práce budou navždy spojeny s brněnským dialektologickým oddělením Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky. Sem záhy po studiu nastoupil a zde také dodnes působí (v letech 1983–1992 jako vedoucí pracoviště).

Vlastní oblastí bádání dr. Balhara je dialektologie. Publikoval desítky nářečních studií a statí. Z těch starších tu připomeňme alespoň stať *Vývoj jazyka v nově osídlené obci* (Slezský sborník, 61, 1963, s. 166–173; spoluautor), v níž se jako první zaměřil na aktuální výzkum jazyka v nově dosídleném pohraničí Slezska, dále studii o zápisech lašských dialektů v marburském archivu *Lašská nářečí v marburském archivu* (Slezský sborník, 66, 1968, s. 494–510), příspěvek pojednávající o jazyce stížností poddaných na Těšínsku v r. 1766 *Jazyk selských suplů z Těšínska z r. 1766* (NŘ 68, 1985, s. 169–175) a analýzu jazyka moravských kolonistů v Chorvatsku *Mluva východomoravských kolonistů v Charvátsku* (SPFFBU, A19, 1971, s. 65–88; spoluautor); jde o práce významné i z hlediska dialektologie historické. Průkopnické jsou jeho články věnované stavu a vývoji dnešní mluvy v slezských městech (*Formování městské mluvy v Opavě*, NŘ 57, 1974, s. 13–18; *Mluva starší generace Opavanů*, Slezský sborník, 72, 1974, s. 135–142; *Dnešní mluva v Příboře*, Slezský sborník, 73, 1975, s. 38–42), vývoji slovní zásoby v nářečích a některým příčinám územního členění nářečního lexika (*Bohatost územní diferenciacie nářečního lexika a její příčiny*, SPFFBU, A 29, 1981, s. 113–124, *Zanikající složky nářeční slovní zásoby*, SPFFBU, A 30, 1982, 154–160, *Vývoj nářeční slovní zásoby, zvláště zemědělské terminologie*, NŘ 77, 1994, 246–251).

Nejvíce pozornosti věnoval Jan Balhar nářeční skladbě. Řadu dílčích přípravných studií završil knižní monografií *Skladba lašských nářečí* (Academia: Praha 1974, 197 s.); podává tu úplný popis a rozbor syntaktického systému slezských dialektů. Práce navazuje na plodné tradice brněnské syntaktické školy, zvláště na dílo Jaroslava Bauera. Ocenit je třeba zejména autorovo úsilí o odlišení systémových složek nářeční skladby od složek vyplývajících z mluvenosti nářečních projevů a o odhalování jejich vzájemného vztahu. Tu přispěla Balharova monografie nemálo k obohacení syntaktického bádání u nás.

Jméno Jana Balhara je neodmyslitelně spojeno s rozsáhlým projektem *Českého jazykového atlasu* (ČJA), stěžejního díla české bohemistiky, začleňujícího české dialekty do kontextu českého národního jazyka i do souvislostí mezinárodních. Jako vedoucí autorského kolektivu stál u zrodu tohoto díla, podílel se na přípravných pracích, aktivně se účastnil terénních výzkumů zaměřených na sběr nářečního materiálu. Zkoumal nářeční materiál v 64 venkovských a 17 městských lokalitách na celém území Moravy a Slezska, účastnil se i výzkumu v bývalé Jugoslávii. Pro pět svazků *Atlasu* (1992, 1997, 1999, 2002; 5. díl v tisku) vypracoval úctyhodných 387 map a komentářů. Pro dosud nevydaný 5. svazek ČJA zpracovával především málo vděčné a náročné téma vývoje nářečních souhláskových skupin, v syntaktickém oddíle pak zejména nářeční spojovací prostředky.

Nemalou měrou – autorsky i redakčně – přispěl Jan Balhar ke kolektivní publikaci *České nářeční texty* (SPN: Praha 1976, 425 s.), soustředující přepisy vybraných zvukových nahrávek spontánních nářečních projevů, které byly zaznamenány při terénním výzkumu pro ČJA.

Trvalý je jubilatův zájem o jazykové kontakty. V rámci mezinárodní spolupráce s Institutem slavistiky Vídeňské univerzity a Rakouské akademie věd se podílel jako vedoucí kolektivu za českou stranu na výzkumu mluvy vídeňských Čechů. Spolupráce vyvrcholila publikací *U nás ve Vídni. Vídeňští Češi vzpomínají* (Masarykova univerzita: Brno 1999, 142 s., spoluautor). Kniha přináší informace o skutečném stavu jazyka česky mluvících Vídeňanů – potomků českých emigrantů z doby předválečné, o nářečních reliktech zejména v jazyce starší generace a o vývojových tendencích projevujících se v jazyce vídeňských Čechů dnes. Obsahuje též rozsáhlý soubor přepisů mluvených textů, který podává obraz o životních osudech a kultuře našich spoluobčanů žijících po generace mimo někdejší vlast.

Ocenit je třeba dlouholetou trpělivou Balharovu práci na poli jazykové kultury. Od r. 1957 uveřejňoval (zejména v Rovnosti) jazykové sloupky na aktuální témata. Řada z nich vyšla v nové úpravě v kolektivní publikaci *O češtině každodenní* (Blok: Brno 1984, 286 s., spoluautor). Připomenout na tomto místě je třeba rovněž jubilatovu dlouholetou činnost v brněnské Jazykové poradně (trvá dodnes) a jeho svědomitou a záslužnou péči o doplňování a zpřesňování znalostí mateřštiny u co nejširšího okruhu jejich uživatelů.

Jubilatův celoživotní lingvistický i pedagogický přínos byl zhodnocen u příležitosti jeho 70. narozenin (srov. Karel Fic, *Sedmdesát let Jana Balhara*, NŘ 84, 2001, s. 169–170; bibliografii z let 1957–1996 viz SPFFBU, A 44, 1996, s. 145–150). Připomeňme si tu tedy jeho práce nejnovější.

V centru odborných zájmů J. Balhara nadále stojí dialektologie a jazykové kontakty. Pro *Encyklopedický slovník češtiny* (NLN: Praha 2002, 604 s.) zpracoval heslo *Skupina nářeční slezská* (s. 396–399) a podílel se na hesle o enklávách českého jazyka v zahraničí (s. 124–127).

Ani vydáním pátého, závěrečného dílu ČJA jubilatova práce na tomto projektu nekončí. Kolektiv autorů ČJA v čele s J. Balharem v současné době připravuje *Dotázky k Českému jazykovému atlasu*; budou kromě rejstříku obsahovat charakteristiku zkoumaných lokalit, výběr nářečních nahrávek (rovněž na CD) a nářeční bibliografii. Jubilatovi je tak dopřáno aktivně se podílet na všech etapách tvorby tohoto významného díla české dialektologie.

Stranou Balharova odborného zájmu nezůstala ani onomastika, zejména problematika pomístních jmen. V této souvislosti uvedme např. jeho článek *Dialekt v pomístních jménech na Opavsku* (ZMK, 24, 1983, s. 25–30). Svých poznatků z této oblasti bohatě využívá zejména nyní, kdy dialektologické oddělení ÚJČ přistoupilo k zpracování *Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* (v digitální i klasické formě), a to na základě materiálu, který dr. Balhar pomáhal v 70. a 80. letech 20. století sbírat.

Po celá léta strávená v Ústavu pro jazyk český je jubilat neustále v kontaktu s vysokoškolským prostředím. Dlouho externě působil na Filozofické a Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně; vyučoval zejména syntax a historickou mluvnici polštiny. Bohatá a významná je Balharova činnost vědeckoorganizační: členství ve Vědecké radě FF MU, v oborových radách doktorského studia na FF MU, v redakčních radách časopisů *Naše řeč* a *Universitas* aj. Hodně práce vykonal a nadále vykonává jako recenzent, školitel, posuzovatel a oponent četných disertačních, habilitačních a diplomových prací a hlavně jako nezištný rádce mnoha začínajících, ale také již zkušenějších kolegů a spolupracovníků. Vzpomeňme tu také, kolik studentů ve svém volném čase připravil k přijímacím zkouškám z češtiny, kolika studentům svými jedinečnými metodickými postupy pomohl zvládnout základy české skladby.

Svým širokým vědeckým záběrem, životním elánem, houževnatostí i pracovní aktivitou je jubilat vzorem i pro mladší pracovníky. Přejeme mu, aby si v dalších letech zachoval pevné zdraví, dobrou pohodu i náladu, nezištný a přátelský přístup ke studentům i kolegům a těšil se na další jeho příspěvky rozvíjející a obohacující českou dialektologii a onomastiku.

Milena Šípková